

תושבים, לא אזרחים:

ישראל וערביי מזרח ירושלים, 1967-2019

ד"ר אמנון רמון, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אוקטובר 2019

הפחד הישראלי מכיבוש העיר העתיקה והמקומות הקדושים

- פרוטוקול ישיבת הממשלה ב-5 ביוני בשעות הערב: השרים מ.ח. שפירא וזלמן ארן מסכימים לבינאום העיר העתיקה
- דברי אשכול בדיון מאותו לילה: ”גם אם נכבוש את העיר העתיקה והמקומות הקדושים, בסופו של דבר נאלץ לעזוב אותם.”
- דברי משה דיין בהר הצופים ב-6 ביוני בתשובה להפצרותיו של עוזי נרקיס להיכנס לעיר העתיקה: ”בשום אופן לא, מה אנו צריכים את כל הוותיקן הזה.”

ומה על התושבים?: מתוך פרוטוקול ישיבת הממשלה 11.6.1967

• מרדכי בנטוב, מפ"ם: "לחסידי החוק המיידים אני רוצה להזכיר דבר אחד. אנחנו מדינה דמוקרטית, אם יהיה חוק שירושלים מתפשטת על כל השטח החדש [...]
התושבים הערבים בחלקה השני של ירושלים, יהפכו לאזרחי ישראל."

• מנחם בגין: "לא באופן אוטומטי."

• בנטוב: התריע נגד יצירת שני סוגי אוכלוסיות בעיר הבירה: אזרחים יהודים במדינה דמוקרטית, ותושבים ערבים תחת ממשל צבאי - במעמד נחות יותר: "אנחנו על ידי כך מתחילים מיד עם אפליה, וצריך לראות את הדברים האלה מראש."

• רוה"מ אשכול: "זה לא דומה לשום מקום אחר שיש בו 800 או 900 אלף ערבים, כמו שיש בגדה המערבית. את ירושלים אנחנו ודאי נחזיק על הערבים שיש בתוכה, ובמידה ואנחנו נכנסים מהר ככל האפשר לחיים נורמליים, זה יותר טוב."

כמה תושבים מספחים? - קביעת גבולות ירושלים

מכתב רחבעם זאבי (גנדי) לשר המשפטים 22.6.1967

4089/14 א
(ג' אדר א')

טוֹרְדֵי
מִיֵּדֵי

לשכת ראש אג"ם
מל" 2614
חק - 1 - 10643
י"ד סיון תשכ"ז
22 יוני 67

עותק מס' 2 מתוך 10 עותקים
המסמך מכיל 4 עמודים בלבד

לכבוד
ממ ל.ג.ס. משרד המשפטים
שר המשפטים

הנדון: הצעה לגבולות ירושלים המורחבת

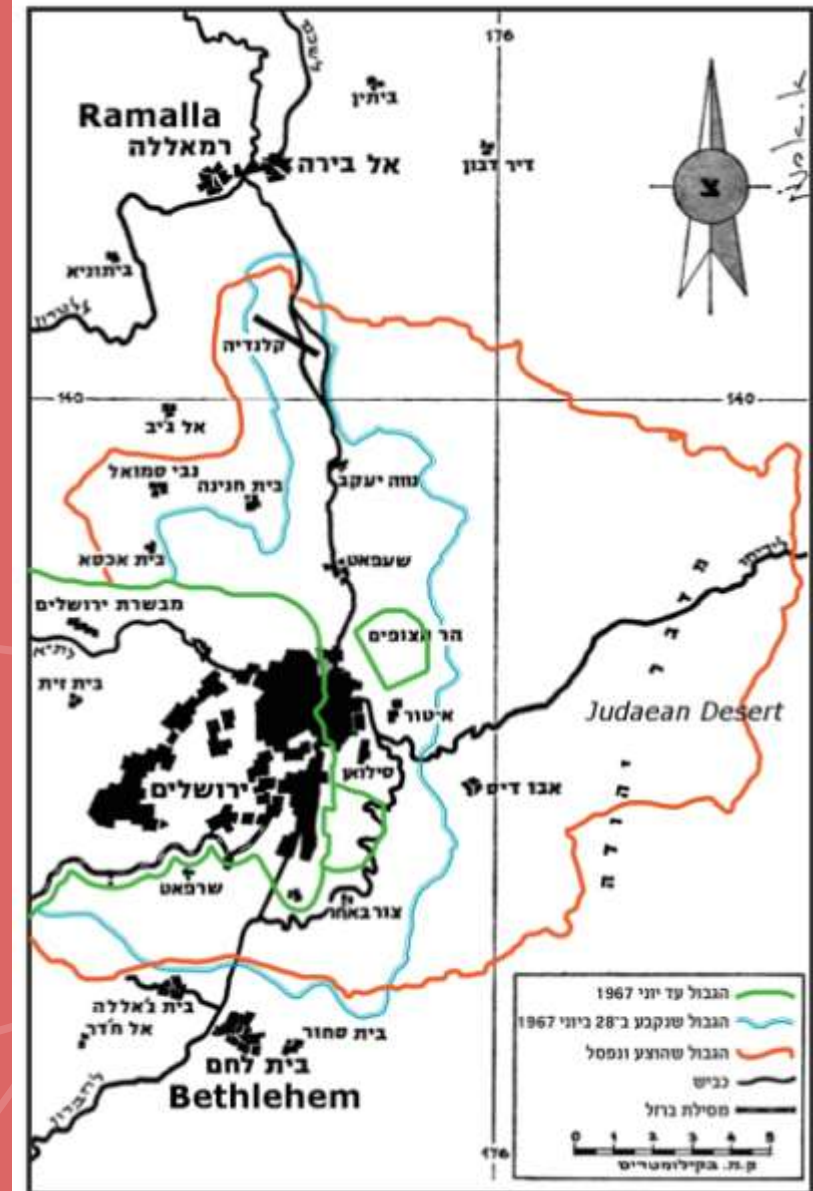
הורגני חוזר,

- בהספך לריון הנוכחי במדרג, רצופה בזה הצעה לגבולות ירושלים המורחבת.
- הצעה זו מבטלת את ההצעות הקודמות בנושא זה, מאחר והתחזתה עליהן חן היו פנוספות אינן חושפות בלב-זה.
- הקקרונוט ומינהו אומנו במחירת ק"ר הגבול המזרחי-
 - חומת טמח מירבי שיכלל בירושלים (וע"י כך במדינת ישראל), נאמר יאשויר את המרחבותה של ירושלים לכרך בקול. אם, וקברך בקפולד שממזרח לנחללת המים נזנבלוטיה - נישן יהיה להשריח בין המ המגניצפלי של ירושלים לבין אזור חיגונדי בסמסוס של מועצה אזורית.
 - החללת חדה התעופה של עטרות (קלנדיה) בחחום המטח הסודקת.
 - הכללת כמת מסקודרת המים של זאבי קלט - עין טרה - עין טנאר בחחום המטח הסודקת. (להזכיר כי מי עין טרה סודרים מיום לירושלים).
 - נזחרנו מהכללת כפרים ערביים בחיקף נרחב.
 - לא נכנסנו לחחום הקיר בית-לחם, דבר טנעט מתננו את קבר-רחל.
 - במידת המטר נקטע הגבול ע"ם חוזאים טונונברויים, אך באזורים המערב חסר מוסקוד או יוצר קווי מיוחד - נקטח קו-גבול ישר מנקודת לנקודת.
 - במטח המצודקת לא מסומן החחום המערבי של ירושלים הקבוצית דבר קווי לתם עליו את חיקע טרם הפרטום על אחד הקיר. גם בחחום המילולוי (נמסח א' לסכתי זה) של הגבול לא מצויין דבר זייט אולי להמליטום.

במרכה,

רחבעם זאבי,
קודר ראש אג"ם

רד/ק
למטח) נמסח א' - מאור מילולוי של הגבול המוצע
נמסח ב' - מטח עם עיון הגבול המוצע.

אומדני האוכלוסייה הערבית במכתב זאבי

2. גודל האוכלוסייה בכפרים וביישובים הנמצאים מחוץ לקו הכחול (חוספת להצעה המקורית):

3,300	(1) אל-עזרייה
3,700	(2) אבו-דיס
3,100	(3) בית-חנינא
900	(4) ענאחא
1,200	(5) חזמא
500	(6) ג'בע
5,800	(7) קלנדיה
200	(8) אל-נבי צמואיל
800	(9) אל-ראם
2,200	(10) ביהוניא
1,200	(11) בית-אכסא
<u>22,900</u>	סה"כ
60,700	האוכלוסייה הערבית לפי ההצעה המקורית
<u>22,900</u>	האוכלוסייה הערבית לפי ההצעה החדשה
83,600	סה"כ

הערה: אומדן זה מבוסס על נחונים משנת 1961
 חוספת משוערת מריבוי טבעי עד 1967 (כ-3% ליהנה) 20,000
 103,000 סה"כ

אומדן משוער של חוטבים שעזבו את היישובים הנ"ל בעקבות הכיבוש 8,000 סה"כ - 95,000

1. גודל האוכלוסייה ביישובים הנמצאים בחחום שבין קו הגבול לבין הקו הכחול (ההצעה המקורית לסיפוח):

אומדן משוער של האוכלוסייה הערבית בירושלים הכלולה בטחח המיועד לסיפוח למדינת ישראל

46,500	(1) ירושלים בתוך החומות ומחוץ לחומות, סילוואן, אבו-סור, ראם אל עמוד
4,300	(2) אל-סור
1,200	(3) אל-עיסויה
2,600	(4) שועפאס
2,400	(5) צור באהר
1,100	(6) בית צפאפה
200	(7) שרפאח
600	(8) אום סובא
1,800	(9) ערב אל-סואחרה
<u>60,700</u>	

דברי משה דיין בישיבת הממשלה 25.6.1967 (מתוך: פרוטוקול ישיבת הממשלה, ארכיון המדינה)

”אני מכיר את התיאבון של היהודים [...] אם מצרפים את שדה התעופה [קלנדיה-עטרות] ועין פרה [בוואדי קלט], זה לא סיפוח החלק השני של ירושלים, זה חציית הגדה המערבית לשני חלקים, החלק הדרומי והחלק הצפוני, ואני נגד זה. אז לא יהיה לנו שדה תעופה בירושלים. כל זמן שהשטח בידינו אפשר לטוס לשם. אבל בגלל שדה תעופה אני לא בעד קלנדיה ולא בעד עוד עשרה כפרים נוספים עם 20 אלף תושבים [...]”

פרוטוקול ישיבת ועדת השרים 21.6.1967 – הדיון במעמד התושבים הערבים

• עוזי נרקיס: ”מי יהיה אזרח במזרח ירושלים?”

• יעקב ש' שפירא: ”שירותים צריך לתת לכל
התושבים”, אולם “לפי החוק הקיים אין אזרחות
אבטומטית”

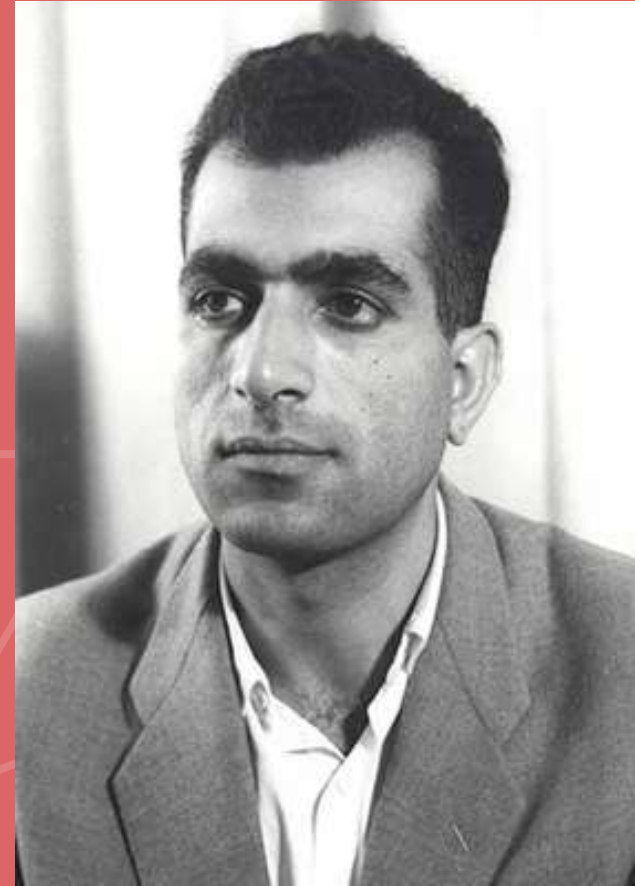

• צבי טרלז: ”לא עשינו אזרחות אבטומטית לערביי
ישראל”

ח"כ רוסטום בסתוני (מפ"ם) על חוק האזרחות הישראלית (1952)

”אין חוק זה יכול לשלול את
זכותנו [כערבים] להיות אזרחים
בארצנו, בה נולדנו ועל אדמתה
חיינו מדורי דורות ונוסיף לחיות
בה.”

ירושלים המזרחית בין ישראל לירדן

- מחד - ה"הסתערות" של עיריית ירושלים, משרדי הממשלה, ביטוח לאומי ומס הכנסה על מזרח ירושלים ותושביה
- מאידך - הולדתה הבלתי מתוכננת של מדיניות הגשרים הפתוחים של דיין: ירדן ממשיכה להשפיע בגדה המערבית ובמזרח ירושלים
- ישראל מאפשרת לתושבים במזרח ירושלים ובגדה לשמור על אזרחותם הירדנית.
- הבעיה: האם ניתן להפריד בין הגדה למזרח ירושלים?

- הנוכחות הירדנית נמשכת במזרח ירושלים בתחומי החינוך, ניהול הר הבית, בתי הדין השרעים, ובחיי המסחר והכלכלה
- בלשכת המסחר פועלת קונסוליה ירדנית לא רשמית, בה ניתן להאריך את האזרחות הירדנית

הרשות הפלסטינית "יורשת" את ירדן ב-1994

דברי מ"מ ראש הממשלה אהוד אולמרט בעניין הבחירות
למוסדות הרש"פ ב-17.1.2006

- "בוודאי שיש לנו עניין לשמור על הזיקה של התושבים במזרח ירושלים למדינה פלסטינית ולא למדינת ישראל. מעולם לא חשבנו שהאינטרס של מדינת ישראל הוא שכל ערביי מזרח ירושלים יהיו אזרחיה וישתתפו בתהליכי הבחירות בה."
- "הרי אי אפשר לשלול מהם את הזכות לבחור בבחירות ברשות הפלסטינית. היות ואנחנו לא מעוניינים שהם ישתתפו בבחירות במדינת ישראל, היינו בוודאי צריכים להסכים שהם ישתתפו בבחירות בקרב הרשות הפלסטינית."
- ובעקבות המשא ומתן בין אבו מאזן ואולמרט ב-2008: "הבנתי שהאיחוד שאנו מדברים עליו הוא יותר סיסמה ממציאות ... עלינו להשקיע בשליטתנו רק את מה שחיוני ובלתי נמנע, אחרת נאבד את הכל."
- התוצאה: מדיניות לא עקבית ו"מתנדנדת" כלפי תושבי מזרח ירושלים, בין עמדה ישראלית קשיחה הגורסת "עיר מאוחדת בשליטה ישראלית" המתעלמת כמעט לגמרי מתושבי מזרח ירושלים לזיתור על שכונות ערביות ואוכלוסייה פלסטינית ו"חיסכון" בקצבאות הביטוח הלאומי לתושבים.

איך נראית התושבות ומערבולת הזהויות? עדותו של נדאל גדה מחמוד

■ "אני באופן אישי נתקלתי במספר בעיות בשדות התעופה בעולם עם תעודת המעבר. הפקיד בשדה התעופה שואל: מאיפה אתה? "מפלסטיין". תן לי את הדרכון שלך. הפקיד מגלה שזהו לא דרכון אלא תעודת מעבר שכתוב עליה State of Israel והוא פותח את התעודה ומופתע מכך שה- Jordanian Nationality היא ירדנית.

- מכאן אתה מתחיל במערבולת של להסביר לו מהי "תעודת המוטציה" שאתה נושא, והעניין נגמר בכך שאתה מחכה שעות ועובר חיפוש נוסף עד שמבינים מה זו התעודה הזו שאנו נושאים.
- אתה עדיין חי במערבולת שהרי אתה פלסטיני – המקור והמוצא, החיים והמוות. אתה נושא תעודת מעבר ישראלית ואזרחות ירדנית בתוך התעודה הישראלית."

■ <https://www.facebook.com/o2o2updates/posts/17341283302153>

עדות ד"ר טארק אבו חאמד, מצור באהר שהתמנה לתפקיד בכיר במשרד המדע, והטכנולוגיה והחלל

”אני רוצה לומר כמה מלים על הסכיזופרניה שלי: לערביי מזרח ירושלים יש כמה יתרונות: בעולם אתה נוסע עם דרכון ירדני, אתה יכול להיכנס למדינות ערב ולכל מקום אחר בעולם בלי שום בעיה. אתה יוצא מישראל עם תעודת מסע ישראלית, וזה גם מאפשר תנועה בעולם. העניין של הדרכונים הוא ראי למצב הסכיזופרני הכללי: לא רוצים את ישראל ורוצים אותה...”

[מתוך ספרו של אליעזר יער, מעבר להרי החושך, עמ' 54-55]

ומה רוצים הישראלים? ומה יהיה בסוף? סיכום מתוך הספר: "יסמין" מאת אלי עמיר

"בעיר העתיקה קיבלו את פנינו שר הביטחון, הרמטכ"ל, ראש העיר, ושאר נכבדים. צעדנו בסמטאות המפותלות בדרך לכותל. אשכול הסתכל על סביבותיו שמח ונינוח, אבל ככל שהתמשכה הצעדה, השתנתה הבעת השמחה שבפניו והוא נראה נבוך ותוהה, עצוב אפילו, ובעיקר מהורהר. עיניים, בהמוני-המונים, היו נעוצות בו משני צידי המסלול, עיניים מוכות, עיניים שותקות בזעם עצור. לרגע, סמוך לכותל, זכה במחיאות כפיים מקבוצה של מתפללים יהודים, והוא הרים את ידו השמאלית, ובכף ידו קטועת-האצבע סימן V.

"אתה מסמן 'וי' פור ויקטורי?" שאל מנהל הלשכה. אשכול הביט בו וחיוכו נמחה. "לא זה 'וי' של 'וי קריכטמען ארויס', איך זוחלים החוצה, כלומר, איך נחלצים מזה?" [...] ואני שואל את עצמי שוב ושוב למה התכוון אז. האם התכוון, כפי שנראה אז, רק להתמודדות קשה הצפויה לנו עם הבעיות הסבוכות, שאותן השכיל לראות מן הרגע הראשון, או שהתכוון גם ליציאה משם בפועל, להפרדה בינינו לבינם?"

